

Balázs Géza

Grétsy László munkássága magyar örökség

A „Tanár úr” 2007 márciusában Magyar Örökség díjat kapott

Lőrincze Lajos volt az a nyelvész, akit a rádió, Grétsy László pedig az, akit a televízió emelt a legismertebb, legnépszerűbb magyar nyelvészek sorába. Így lettek ők a magyar nép „nyelvészei”, „tanár urai”, mindkettőjüket szavakba-szólásokba, sőt ünnepeltünket népszerű rockszámba is foglalták. Az egyik méltán legnépszerűbb, Vágó Istvánnal közös műsorát az Irigy Hónaljmirigy nevű együttes például így őrizte meg az utókornak: „...lemegyek a tóra, ott a Grétsy László, na álljunk meg egy szóra”.

Grétsy László – úgy érzem – kevéssé azonosul az együttes stílusával, de kibékül a jelenséggel. Tanúja voltam számtalanszor, hogy az utcán megszólították, sőt utána kiabáltak, sokszor eléggé kétes egzisztenciájúnak tűnő emberek. A „Tanár úr”, mert mindenki így szólítja, soha nem menekült el, hanem mindenkihez volt egy-két jó szava. Az *Álljunk meg egy szóra!* című műsor szerkesz-

tői mesélik, hogy többször fölforrósodott a légkör egy-egy forgatáson (mondjuk az ezerszer „áldott” VIII. kerületben). Ilyenkor, ha előkerült Grétsy László, kikerekedtek az összeszűkülő szemek, mindenki derűssé, érdeklődővé vált.

A „Tanár úr” nagyon érti, ismeri a szavak hatalmát. Ismeri múltjukat, a nyelv történetét, fejlődési irányait, élénken figyeli, követi a mai változásokat, és mindig elemez, kutat, és tanít, tanít...

Magáról nagyon keveset beszél. 2002-ben a 70. születésnapján rendezett és „teltházasra” sikerült ünnepeken a Petőfi Irodalmi Múzeumban vallott először bővebben életéről. A megemlékezésekhez kapcsolódott két egyórás rádiós portréműsor is (a Petőfi és Kossuth rádióban), amelyekben tőle szokatlan módon személyesebb hírokat is pendített. 1932. február 13-án Budán született, de kétéves korától Pestszenterzsébeten

laktak. Élete első 10 évét csodásnak tartotta, amelyre csak a háború helyi élményei hoztak felleget. Ott járt általános iskolába, majd pedig a Kossuth Gimnáziumba. Ezt követte 1950 és 1954 között az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a magyar és történelem szak. Még a Múzeum körúton kezdte a tanulást, 1952-ben részt vett a karnak és a Pais-tanszéknek a Pesti Barnabás utcába való költöztetésében. Az egyetemen is először még az irodalomtörténet érdekelte igazán, első jelentősebb tanulmánya Ady versmondatairól szól (1954). De azután fokról fokra tolódtott az érdeklődése a nyelvtörténet, majd pedig korszakról korszakra a jelen nyelvi helyzete felé. Az egyetemet követően a Nyelvtudományi Intézet tudományos ösztöndíjasa, majd munkatársa, főmunkatársa lett. 1971 és 1987 között a magyar nyelvi osztályt vezette. Főállású munkás éveinek utolsó, csaknem másfél évtizedében (1998-ig) pedig az ELTE Tanárképző Főiskolai Karának Magyar Nyelvészeti Tanszékét vezette. Addig tévműsoraival, a Nyelvtudományi Intézetben működő osztály nyelvművelő kisugárzásával, alapvető szakkönyvek írójaként, szerkesztőjeként volt az ország nyelvész tanára, itt valóságosan a legfiatalabb, tudományra éhes és tanítani akaró nemzedéket taníthatta – s ezt az egyetemi hírek szerint igen hozzáértően, igen szeretetteljes légkörben tette.

Grétsy Lászlónak alapvető tudományos munkákat köszönhetünk. Nagy szorgalmú, elmélyült tudós és fáradhatatlan ismeretterjesztő, tanár, előadó. A 700 oldalas kandidátusi értekezésének csak rövidített változata az 1962-ban megjelent, máig alapvető munka, *A szóhasadás* (a jelenség elnevezése is az ő leleménye). Ugyancsak nélkülözhetetlen forrás *A szaknyelvi kalauz* (1964). Ettől kezdve inkább szerkesztőként látjuk a nevét nagyszabású műveken, de tudható, hogy a szerkesztés-szervezésen túl a koncepció és számos, monográfiába illő tanulmány is őtöle származik. A sok munkából csak a három legjelentősebbet említem: *Mai magyar nyelvünk* (1976), a kétkötetes *Nyelvművelő kézikönyv* (1980, 1985; Kovalovszky Miklóssal közösen jegyzi), valamint a *Nyelvművelő kézisztár* (1996, Kemény Gáborral együtt; második, átdolgozott kiadása: *Tinta Könyvkiadó*, 2005). Aki veszi a fáradságot, és alaposan elmélyed ezekben a szakkönyvekben, láthatja, hogy komoly, veretes, átgondolt és maradandó koncepció van mögöttük. Elsősorban kiemelendő a valós nyelvi tények felkutatása és

tiszteletben tartása. Ezután következik a grammatikai, jelentéstani leírás: nagyon sokszor – új nyelvi tényekről lévén szó – első, felfedezői leírás, megnevezés, rendszerbe helyezés. Nem szokták kiemelni, de a nyelvművelői attitűdből fakad a pontos pragmatikai behatárolás. És csak ezt követi a stilisztikai, nyelvhelyességi besorolás, ez utóbbi is mindig a Lőrincze Lajos nyomán vallott „emberközpontú” és „pozitív” nyelvművelés szellemében. Nagyon sok mai tudományos gondolatnak a magva van elrejtve vagy kifejtve ezekben a munkákban. Magam sok olyan adatot és ötletet meríték belőlük, amelyek az antropológiai vagy kognitív nyelvészet számára alapvető példát, igazolást jelenthetnek. Számos nagy mai fölfedezés gyökere ott van ezekben a könyvekben. De foglalkozott a tömegkommunikáció, a hivatalos nyelv, a nyelvi illem kérdéseivel is, s megjelent számos ismeretterjesztő nyelvi munkája.

Ilyen röviden még csak vázlatosan sem lehet felsorolni Grétsy László egyéb, igen gazdag munkásságát. Csak megemlíthetem a nyelvi játékokkal való foglalkozását (amelyek szintén nagyon sok antropológiai nyelvi jegyre világítanak rá, mellesleg kiváló oktató-ismeretterjesztő „eszközök”), vagy A mi nyelvünk című gyűjteményét (2000), a magyar irodalom nyelvre vonatkozó szövegeinek páratlan gazdagságát tartalmazza.

A nagyközönség természetesen leginkább vonzó, hatásos ismeretterjesztő szerepeiből, nyelvművelő cikkeiből (pl. Élet és Tudomány, Szabad Föld, Édes Anyanyelvünk), rádióműsoraiból (Magyarán szólva, Értsünk szót!), tévéműsoraiból (Álljunk meg egy szóra!, Gyöngyök, Szószó) ismeri. A média gyakran faggatja aktuális nyelvi kérdésekben.

Tudományszervezői, tudományos ismeretterjesztői, közönségi beállítódását jól mutatja, hogy számos alapvető, többszerzős munka szerkesztője, sőt kitalálója, szervezője. E tekintetben szinte egyedülálló a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 1999 és 2003 között meghirdetett anyanyelvi pályázatainak kitalálása, gondozása, amelynek eredményeként 2000 és 2005 között tíz remek tanulmánykötetet jelent meg.

Az 1989-ben alakult Anyanyelvápolók Szövetségének, az egyik legnagyobb magyarországi civil szerveződésnek előbb főtitkára, alelnöke, jelenleg ügyvezető elnöke.

Több kitüntetést, díjat kapott (pl. SZOT-díj, Apáczai Csere János-díj, Prima-díj). Közismertségét, közszeretetét, kollégáinak, tanítványainak az elismerését mutatja, hogy mindig sokan veszik körül, folyamatosan faggatják nyelvi kérdésekről. 65. születésnapjára közvetlen munkatársai, 70. születésnapjára 106 nyelvész és közéleti személyiség köszöntötte tanulmánykötettel (Oktatási tapasztalatok – kutatási eredmények. Tanulmányok az anyanyelv használatának kérdéseiről. Grétsy László tiszteletére. Szerk.: Fercsik Erzsébet, T. Somogyi Magda. Korona Nova Kiadó, Budapest, 1997; Éltesítő anyanyelv-

vünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára. Szerk.: Balázs Géza, A. Jászó Anna, Koltói Ádám. Tinta Könyvkiadó, Budapest, é. n. [2002].

25 éve ismerem személyesen. 1982-ben egy szegedi országos tudományos diákköri konferencián szekcielnököm volt, s az ő buzdításának köszönhetően foglalkoztam tovább azzal a témával, amely még abban az évben meg is jelenhetett könyv alakban. 1992-ben az Édes Anyanyelvünk szerkesztőségébe hívtam, és azóta gyakrabban találkozunk. 2000 és 2003 között a Magyar Televízió (Anyanyelvi) Szószó című műsorát közösen készítettük. 120 nyelvi sétát tettünk Budapesten, 120 élő és majdnem élő adást készítettünk. Ebben a műsorban a nyelvi kérdéseken túl mindig szerepelt egy meghívott vendég (színész, építész, várostervező, zenész, tudós, fényképész stb.). Az élő adásban egészen közelről csak csodálni tudtam Grétsy tanár úr hallatlan empátiáját, műveltségét, amellyel megszólította a meghívottakat (a magyar szellemi élet jeleseit), s ahogy kapcsolódott mondani-valójukhoz. Erre nem lehetett adásonként készülni, erre egy egész élettel „készülni” kellett.

Tudom róla, hogy lelkes színház- és operabarát, fiatal korában atletizált, de ma is rendszeresen mozog, úszik; nagy családjával (négy gyermekével és eddig tíz unokájával) leghatékonyabb a szervezett országjárásai; 45 évet élt feleségével békés házasságban. Mindig dolgozik, élvezi, szereti a munkáját, de minden napra igyekszik valami más „élményt” is szervezni: a magyar értelmiségi nem hajszoló, nem öncélú, hanem kiegyensúlyozott, a társadalmat segíteni, arra a legjobb szándék jegyében hatni akaró típusa. Aki közeli kapcsolatba került vele, igazolni fogja gondolataimat. Aki még nem, az megteheti, mert senkit sem utasít vissza. De elég csak meghallgatni a rádióban, megnézni a televízióban, vagy elég elolvasni egy-egy esszéjét.

Korábbi köszöntésén számtalanszor elhangzott a derű szó. „Csak a derű óráit számolom.” Még sok-sok derűs percet kívánok neki a magyar kultúrában, a magyar nyelvművelésben és közművelődésben; s azt is, hogy mi, nyelvészek is vegyünk példát róla: legyünk egy kicsit derűsebbek.

KEDVES LÁSZLÓ!

Csak csatlakozhatunk Balázs Gézához, aki ajánló levelében többek között ezt írta Rólad: „Nyelvünk, a magyar nyelv hagyományainak, értékeinek őrzőjeként, prófétájaként, a magyar nyelvművelés emblematikus egyéniségeként, alapvető munkák szerzőjeként, közösségteremtő, közösségszervező személyiségként [...]”. Mint a Magyar Orvosi Nyelv szerkesztői, mi is lépten-nyomon tapasztaljuk a „Tanár úr” segítségét, fáradhatatlan együttműködését. Köszönet érte. Kitüntetésed alkalmából, a Magyar Orvosi Nyelv közreműködői, olvasói nevében is köszöntelek. Kívánjuk, hogy nyelvünk őrzésén még sokáig munkálkodj jó egészséggel.

Bősze Péter